

**Tarptautinės knygotyros konferencijos,
skirtos pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakčiai,
pranešimai**

Vilnius, 1997 m. rugsėjo 24–28 d.

DOMAS KAUNAS

Vilniaus universiteto Knygotyros katedra, Universiteto 3, 2734 Vilnius, Lietuva

**LIETUVOS KNYGOTYRA PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS KNYGOS
450-AISIAIS METAIS**

Lietuviškos knygos sukakties metai paskatino nuodugnesnius svarstymus apie lietuviškos ir Lietuvos kitakalbės knygos išskirtinę reikšmę tautos ir valstybės likimui, jos savitumus ir ryšius su pasaulio knyga, knygotyros mokslo laimėjimus ir užduotis toliau tiriant šią knygą. Visais tais klausimais jau nemažai rašyta ir dar bus rašoma, kalbama, diskutuojama konferencijų salėse ir neformaliuose specialistų sambūriuose. Mūsų užduotis – kiek įdėmiau žvilgtelėti į knygos mokslo šiandieninę būklę ir perspektyvas.

Istoriografija, lyginamoji analizė ir mokslo tiriamojo darbo patirtis leidžia manyti, kad turime gana stiprią lietuviškąją knygotyros mokyklą. Svarbesni jos požymiai būtų mokslo tiriamojo darbo tradicijos, stabilios knygotyros centrų sistemos susiformavimas, aukštos kvalifikacijos knygotyros specialistų rengimas, specialiųjų periodinių leidinių buvimas ir mokslinė produkcija.

Lietuvos knygos – rankraštinės ir spausdintos – kompleksinio tyrimo pradžia sietina su XIX amžiaus trečiojo dešimtmečio imperatoriškojo Vilniaus universiteto dėstytojų J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus darbais, pagrįstais Vakarų Europos, ypač vokiškosios ir lenkiškosios mokyklos, nuostatomis apie integralųjį kodikologijos, spausdintos knygos istorijos ir labai plačiai suprastą bibliotekininkystės mokslą. Jei ne nuolatinės caro valdžios represijos prieš Lietuvos intelektualią visuomenę ir lietuvių tautinį sąjūdį, Vilniaus universiteto likvidavimas, mokslas ir humanitarinė kultūra XIX a. būtų pasiekę neabejotinai aukštesnę brandos ir diferenciacijos lygį. Nepaisant sudėtingų sąlygų, knyga išliko viena aktualiausių lietuviškos, ypač nelegaliosios, spaudos temų ir bibliografinio inventorinimo problemų. Greičiausiai nuolatinis jos aktualizavimas knygos tyrimams suteikė prioritetą 1918 m. valstybingumą atkūrusioje Lietuvoje. Joje knygotyra, tiesa, tada dar nedrąsiai vadinta bibliologija, tapo akademinė disciplina ir pripažinta mokslo šaka. Ji išugdė tokį kūrybingą ir produktyvų mokslininką kaip prof. Vac. Biržiška, kurio didelę įtaką jaučiame iki pat šių dienų. Jis buvo lietuvių

mokslinės knygos istorijos pradininkas. Vis dėlto modernioji Lietuvos knygotyra susiformavo jau pokario laikais. Tai lėmė nepaprastai produktyvi knygų leidyba bei audringa bibliotekininkystės ir informacijos mokslų plėtra pasaulyje, kartu ir buvusioje Tarybų Sąjungoje. Ypač didelės reikšmės turėjo ir ta aplinkybė, kad bibliotekininkystės specialybė ir katedra buvo įkurta Vilniaus universitete, tapusiame viena pirmaujančių tarybinės imperijos aukštųjų mokyklų, kurioje, nepaisant varžymų, puoselėta mokslo atvirumo, tarptautinių ryšių, kartu ir gyvybinga nacionalinių interesų įtvirtinimo moksle tradicija.

Valstybės nepriklausomybės atkūrimas 1990 m., sukaupia patirtis ir mokslo pertvarka suteikė įvairių paskatų tyrimams ir studijoms modernėti, tarybiniais metais nepageidaujamų temų spragoms likviduoti. Dėl to, kad tada jautėme tvirtą pagrindą po kojomis ir turėjome ryžtingų vadovų, šiandien Vilniaus universitete veikia Komunikacijos fakultetas, integruojantis informacijos, komunikacijos teorijos, bibliotekininkystės ir knygotyros studijų bei mokslo šakas ir sutelktus aukščiausios kvalifikacijos specialistų kolektyvus. Jų nariai knygos problematiką analizuoja įvairiais aspektais ir remdamiesi kitais mokslais. Svarbius knygos tyrimus atlieka negausi, tačiau darbšti 1990 m. įkurta Knygotyros katedra.

Per pastaruosius dešimtmečius susidarė ir sustiprėjo keletas kitų knygos tyrimo židinių, priklausančių mokslinėms bibliotekoms. Iš jų reikšmingiausias yra Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras, vykdamas vieną iš svarbiausių valstybinių užduočių, – rengia nacionalinę retrospektyviąją Lietuvos spaudos bibliografiją ir atlieka su ja susijusius tyrimus. Beje, tai itin perspektyvi institucija, kurios vaidmuo neabejotinai didės, – ji turi labai turtingą Lietuvos spaudinių archyvą ir kūrybingą kryptingų interesų specialistų grupę. Knygos tyrimų spartai ir problemų plėtrai nemažą poveikį daro Lietuvos nacionalinės, Vilniaus universiteto ir Mokslų akademijos bibliotekų senųjų ir retųjų spaudinių skyriai, kaupiantys, apdorojantys ir publikuojantys susistemintą spaudos istorijos medžiagą bei šaltinius. Perspektyvų teikia Kauno technologijos universiteto ir Kauno apskrities viešosios bibliotekos tokie pat skyriai, vilčių – Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos universiteto bibliotekos, dar neturinčios tokių skyrių, tačiau praturtėjusios dovanotomis išsivijos spaudos kolekcijomis. Mokslo visuomenė ir Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties minėjimo valstybinė komisija inicijuoja Lietuvos knygos istorijos muziejaus steigimą. Tikime, kad jis atsiras ir ilgainiui taps dar vienu reikšmingu mokslo židiniu.

Visi šie knygos tyrimo centrai yra pajėgūs atlikti ir siauros tematikos, ir didelių kompleksinių mokslo darbų. Jų rezultatyvumą padidintų glaudesnis bendradarbiavimas ir veiksmų koordinavimas. Kol kas tokia veikla nėra nuosekli ir įteisinta, ji daugiausia reiškiasi formuojant teminius tęstinių mokslo darbų tomus ir rengiant seminarus bei konferencijas. Koncentruojant ir fokusuojant tyrimų problematiką, bene svarbiausias vaidmuo tektų "Knygotyrai", įsteigtai 1961 m. Šis Vilniaus universiteto mokslo darbų metininkas telkia stipriausias Lietuvos

knygotyros mokslo pajėgas, internacionalų kitų šalių autorių ir redaktorių kolektyvą (per 35 metus jame publikavosi švedų, estų, latvių, rusų, baltarusių, lenkų, vokiečių, anglų mokslininkai), jo 32 ir 33 tome paskelbti ir pirmosios lietuviškos knygos sukakčiai skirtos konferencijos dalyvių pranešimai bei tyrinėjimai. "Knygotyros" problematika pastaraisiais metais nusistovėjo ir iš esmės aprėpia visus mokslo apie knygą objektui artimus klausimus: autoriaus veiklą, leidybą, leidinių repertuarą, knygų platinimą ir jų funkcionavimą visuomenėje. Dominuoja knygos istorijos tyrimai, mažiau teorijos ir metodologijos problemoms skirtų straipsnių. Reikėtų prisipažinti, kad šiuolaikinius mokslo reikalavimus atitinkančio leidinio formavimas ir leidyba yra gana sudėtinga redaktorių kolegijos užduotis. Kviestume aktyviau dalyvauti ne tik Lietuvos, bet ir kitų, ypač kaimyninių, šalių knygos tyrinėtojus. Šiandien "Knygotyra" yra vienintelis tokio pobūdžio leidinys Baltijos valstybėse. Jį mainais komplektuoja 19 užsienio, daugiausia Europos ir Amerikos šalių mokslinių bibliotekų (gana įdomu, kad pastaruoju metu du partneriai atsirado ir Azijoje – Japonijos parlamento biblioteka bei Kioto universiteto Ekonomikos fakultetas), o Lietuvos vyriausybė suteikė pripažinto leidinio statusą. Tai reiškia, kad "Knygotyroje" paskelbti darbai įskaitomi ginant daktaro ir habilituoto daktaro disertacijas.

Dinamiška nepriklausomos Lietuvos mokslo raida sudarė sąlygas naujam knygotyros srities mokslo leidiniui atsirasti. Tai Bibliografijos ir knygotyros centro metininkas "Bibliografija", susiformavęs anksčiau leistų teminių straipsnių rinkinių autorių ir jų interesų bei materialinės bazės pagrindu. Pirmasis "Bibliografijos" tomas, pasirodęs sukaktuviniais lietuviškos knygos metais, patraukia žinomais užsienio ir lietuvių autorių vardais, aktualia medžiaga, skirta bibliografijos retrospektyviajai konversijai ir nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos patirties apibendrinimui. Akivaizdu, kad šis leidinys yra perspektyvus. Taigi Lietuvoje jau turime du vienas kitą darniai papildančius mokslo darbų leidinius.

Ritmingo tiriamojo darbo reiškiniai yra moksliniai renginiai. Nuo 1985 m. beveik kasmet vyksta Mažvydo skaitymai, nuo 1991 m. kasmet – Knygotyros seminaras ir Vaclovo Biržiškos skaitymai. Jie sutelkia tyrėjus, iškelia ir sprendžia aktuales klausimus, apibendrina mintis ir iš diskusijų auditorijos jas perkelia į mokslinių publikacijų skiltis. Gana rezultatyvūs buvo renginiai, skirti knygų prekybai, tautinio atgimimo periodiniam leidiniui "Aušra", biografistikai, kalendorių istorijai. Jų medžiaga išsirutuliojo į mokslinius straipsnius ir net teminius "Knygotyros" tomus.

Gausi ir įvairi mokslo literatūra, publikuota atskirais leidiniais. Jei registruotume nuo 1931 m. pasirodžiusio pirmojo tiriamojo pobūdžio darbo – Vac. Biržiškos monografijos apie senąją lietuvišką knygą, šie leidiniai sudarytų svarią bibliografinę rodyklę. Joje ryškūs keli nagrinėjamų problemų skerspjūviai. Dominuojanti, didžiausią įdirbį pasiekusi tyrimų sritis – lietuviškos knygos istorija. Joje, be kitų darbų, yra kapitalinių tyrinėjimų, pasižyminčių požiūriu naujumu, analizės visapusiškumu, panaudotų šaltinių originalumu ir gausa. Tai monografijos apie Vilniaus akademijos spaustuotę (I. Petrauskienės), sunkiausią lietuvių tautinę

priespaudą – spaudos lotynišku raidynu draudimą ir kovą su juo (V. Merkio, A. Tylas, R. Vėbros), lietuvišką spaudą bei jos skaitytoją XX a. pradžioje (G. Raguotienės) ir nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. (V. Žuko). Tiesa, nemažai šių veikalų parašė istorikai, vertinantys knygą ir kitokią spaudą lietuvių politinių, tautinių, kartais ir ekonominių interesų aspektu. Tačiau pagal moderniąją knygotyros metodiką parengtų veikalų daugės, nes jaunieji mokslininkai jau apgynė keletą disertacijų, kurios šiandien virsta straipsniais, o rytoj, tikėsimės, taps brandžiomis monografijomis. Lietuvių knygos istoriografijos mokyklos prestižą kelia veikalai, peržengę mūsų šalies ribas. Tai tarptautinio įvertinimo sulaukę fundamentalūs tyrinėjimai apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės popierių ir knygų įrišimą (E. Laucevičiaus), Lietuvos knygos ženklų istorinę raidą (V. Kisarausko). Šie autoriai įrodė, kad pasaulio pripažinimą gali pelnyti ir lietuvių kalba rašyti mokslo veikalai.

Pastaruoju metu vis labiau ryškėja žymiausias lietuvių knygotyros mokslininkų ateities darbų orientyras – mokslinė lietuviškos knygos istorija (galbūt tritomė). Mūsų ketinimų rimtumą rodytų ne tik kelių mokslininkų kartų sukrautas istoriografijos bagažas, bet ir sukurta gausi šaltinių bazė, kurios nepajudinamus pagrindus sudaro monumentalūs buvusių Knygų rūmų ir šiandieninio Bibliografijos ir knygotyros centro išleisti ir dar rengiami 1547–1940 metų spaudos retrospektyviosios bibliografijos tomai. Juos turėdami, galime atsakyti į daugelį ne vien tik knygos mokslui aktualių klausimų. Sparčiai plėtojamas šaltinių sisteminimo ir publikavimo darbas. Jau paskelbėme Vilniaus akademijos spaustuvės dokumentus, jos leidinių, mokslinių bibliotekų fonduose esančių pergamentų, inkunabulų, paleotipų ir kitų retenybių katalogus. Knygos kultūros laimėjimus iškelia lietuvių meninės knygrišytės puoselėtojas T. Lomsargio rašytinio ir dokumentinio paveldo rinkinys. Galiausiai galėtume pasakyti, kad mūsų sugebėjimus teoriškai įprasminti ir plačiau apibendrinti rodo autorių kolektyvo parašyta Didžiosios Lietuvos lietuviškos knygos istorijos apybraiža ir monografija apie Mažosios Lietuvos knygą, 40 autorių kolektyvo per penkerius metus sukurta pirmasis Lietuvos mokslo istorijoje knygotyros enciklopedinis žodynas. Jo svarbą turbūt dar geriau suvoksime priminę, kad panašaus pobūdžio veikalo kol kas neturi istorija, filologija, literatūra, menotyra ar kita mums artima mokslo sritis. Pakiliai kalbėdami apie laimėjimus, Lietuvos knygotyros mokslininkai vis dėlto lieka realistai. Dar daug kas nepadaryta ir net nepradėta daryti. Reikėtų ypač suaktyvinti kitų istorinės ir dabartinės Lietuvos tautų (lenkų, rusų, baltarusių, žydų, vokiečių) ir lotyniškosios, LDK rankraštinės knygos, pokario rezistencijos spaudos tyrimus, pradėti sistemingai studijuoti knygotyrinę lituaniką Lenkijos ir Vokietijos archyvuose (ypač “dosnios” Berlyne atsідūrusios senųjų Karaliaučiaus universiteto ir prūsiškosios valdžios įstaigų rankraščių bylos) ir rengti jos mokslines publikacijas. Lyg vienišas lietuvių knygotyros mokslo paminklas stūkso L. Vladimirovo parašyta visuotinė senosios knygos istorija. Jos kūrimo darbus reikėtų pratęsti, aprępti naujuosius laikus ir pateikti labai reikalingos lyginamosios

medžiagos lietuviškos knygos ir apskritai kultūros istorijai. Deja, turime prisipažinti, kad šiandien tokiam darbui tinkamo autoriaus nėra, tačiau žinome, ką reikėtų daryti rytoj. Tikriausiai, nors ir ne vienintelis, problemas sprendimo būdas – pradėti patiems rengti tokius specialistus. Iš pradžių jų pakaktų ir peros.

Lietuviškoji knygotyros mokykla susiformavo veikianti ne tik europinio knygos mokslo, bet ir kitų mokslų, labiausiai bibliotekininkystės, istorijos ir filologijos sankirtos. Jos žaidžras tarsi išlydė šios srities mokslininkų patirtį, suteikdamas kokybiškai naujų teorinių ir metodologinių sprendimų galimybę. Šiandieninė knygotyra yra imli mokslo šaka ir akademinė disciplina, kuriai būdingas įvairios kvalifikacijos specialistų rengimas, darbo ir tiriamosios veiklos savarankiškumas bei savitumas. Modernioji Lietuvos knygotyra tiesiogine ir perkeltine prasme gyvybiškais saitais susieta su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto bibliotekininkystės specialybe. Jos studentams ilgą laiką skaityti įvairūs knygotyros kursai, o pastaraisiais metais įsteigta knygotyros specializacijos magistrantūra, rengianti aukštos kvalifikacijos specialistus. Aišku, jai dar reikia sustiprėti, tobulinti studijų programą, sudominti kitų specialybių, ypač istorijos, filologijos ir ekonomikos, bakalaurus. Be jų sunkiai parengtume Lietuvos kitakalbės knygos istorikus ir ypač XVI–XVIII amžių šaltinių tyrėjus bei publikuotojus – paleografus. Tiems siekia aukštesnių mokslinių laipsnių, skirta Vilniaus universiteto socialinių mokslų srities bibliotekininkystės ir knygotyros krypties doktorantūra. Ji dar jauna, tačiau nestokoja pasitikėjimo, nes jai prieinama ir Lietuvos, ir kitų šalių mokslininkų rengimo patirtis bei kolegiška parama. Doktorantūros klausimais su mumis bendradarbiauja Talino pedagoginio universiteto Knygotyros katedros, Krokuvos Jogailos universiteto Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos instituto bei kitų institucijų mokslininkai. Šios doktorantūros perspektyvumą rodo ir tai, kad į ją stoja įvairių specialybių jaunieji mokslininkai ir jų vis dar trūksta: užsienio šalyse mokslinių bibliotekų ir kitų su knygos tyrimais susijusių institucijų padaliniuose vadovais dirba tik mokslinius laipsnius turintys specialistai, o pas mus jų pasitaiko vos vienas kitas. Doktorų kvalifikacijos knygotyryninkų reikia ir vis labiau intensyvėjančiam tarptautiniam mokslininkų bendradarbiavimui. Vykstame į konferencijas, rašome užsienio leidiniams, tačiau daug ko nepajėgiam atlikti. Sakysim, dėl šios priežasties įstrigo ir Vokietijos finansuojamas projektas parašyti Baltijos šalių knygų prekybos istoriją, nė nepradėjome užsienyje itin pageidaujamo reprezentacinio lietuvių knygotyros veikalo anglų kalba rengimo darbų.

Žymus Lietuvos bibliofilas V. Burkevičius 1937 m. ir pranašaudamas, ir gašdindamas klausė, ar neateina knygai galas, nes informacijos greitkeluose net dienraštis pralaimi radijui. Po trijų dešimtmečių komunikacijos teorijos ideologas kanadietis H. M. McLuhanas paskelbė prognozę apie spaudos žodžio – Gutenbergo galaktikos pabaigą, o šių dienų Vilniaus universiteto Socialinės teorijos katedros vedėjas A. Dobryninas, susižavėjęs "Internetu", gana drąsiai pareiškė, kad knygos kultūra apskritai pasmerкта. Galiu nuraminti: šios pranašystės tikrai nepasitvirtins.

Teisybė, kad elektronika daug ką keičia knygų pasaulyje, tačiau pirmiausia ji pati tapo tarnaitė, suteikdama knygai galingus sparnus. Būtent kompiuteris užtikrina, kad pasaulinė knygų leidybos produkcija kasmet paauga 5 proc., o knyga dėl ekonomiško, lankstumo, universalumo, psichologinio komforto ir joje užfiksuotos informacijos stabilumo neturi sau lygaus varžovo edukacijos, mokslo ir meninės kūrybos srityje. Taigi Lietuvos tradicinės ir moderniosios knygos tyrėjai dar ilgai turės darbo ir tikrai bus švenčiama, bet daug iškilmingiau bei prasmingiau pirmosios lietuviškos knygos 500 metų sukaktis.

SVARBESNI KNYGOTYROS VEIKALAI

1. *Biržiška, Vaclovas*. Aleksandrynas senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. D. 1–3. Chicago, 1960–1965.

D. 1 : XVI–XVII amžiai. 1960. XV, 431 p.

D. 2 : XVIII–XIX amžiai. 1963. 497 p.

D. 3 : XIX amžius. 1965. 454 p.

2. *Biržiška, Vaclovas*. Lietuviškų knygų istorijos bruožai. D. 1 Senosios lietuviškos knygos. Kaunas Spaudos fondas, 1930 [1931]. 132 p. – Pataisytas ir papildytas leidimas : Senųjų lietuviškų knygų istorija. D. 1–2. Chicago : Chicagos lietuvių literatūros d-ja, 1953–1957.

D. 1. 1953. 208 p., 2 iliustr. lap.

D. 2. 1957. 227 p.

3. *Kaunas, Domas*. Mažosios Lietuvos knyga lietuviškos knygos raida 1547–1940. Vilnius : Baltos lankos, 1996. 7, 764, [2] p.

4. *Kisarauškas, Vincas*. Lietuvos knygos ženklai, 1518–1918. Vilnius Mokslas, 1984. 221 p.

5. *Knygotyra* : enciklopedinis žodynas. Vilnius : Alma littera, 1997. 413, [2] p.

6. *Laucevičius, Edmundas*. Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. [T. 1–2]. Vilnius : Mintis, 1967.

[T. 1 : tekstas]. 288 p.

[T. 2 : atlasas]. 577, [2] p.

Sutrumpintas vertimas į rusų k. *Лауцавичюс, Эдмундас*. Бумага в Литве в XV–XVIII веках. Вильнюс : Мокслас, 1979. 188 с.

7. *Laucevičius, Edmundas*. XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose. Vilnius : Mokslas, 1976. 126 p., [134] iliustr. lap.

8. *Lietuviškieji slapyvardžiai* medžiaga lietuviškų slapyvardžių sąvadui / Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka. Bibliografijos ir knygotyros centras ; sudaryt. J. Mačiulis, Ž. Zaveckienė. Vilnius : LNB BKC, 1995 – .

T. 1 : A – F. 1995. 300 p.

T. 2 : G – M. 1996. 420 p.

9. *Lietuviškoji knyga* : istorijos metmenys. Nuo rašto atsiradimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais / A. Glosienė, D. Kaunas, A. Navickienė, V. Stonienė. Vilnius : AB Vilsa, 1996. 226 p.
10. *Lietuvos TSR bibliografija*. Serija A. Knygos lietuvių kalba. T. 1–2. Vilnius : Mintis, 1969–1990.
T. 1 : 1547–1861. 1969. LXVIII, 728 p., iliustr.
T. 2 : 1862–1904 :
 Kn. 1 : A–P. 1985. 957 p., iliustr.
 Kn. 2 : R–Ž. 1988. 854 p., iliustr.
T. 1 : Papildymai. 1990. 152 p.
11. Tadas *Lomsargis* biografija, kūriniai, dokumentai, laišškai, užrašai / parengė L. Gudaitis. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. 144 p., [24] iliustr. lap.
12. *Merkys, Vytautas*. Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias, 1864–1904 : informacinė knyga. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994. 579, [2] p.
13. *Merkys, Vytautas*. Knygnešių laikai, 1864–1904. Vilnius Valstybinis leidybos centras, 1994. 419 p.
14. *Petrauskienė, Irena*. Vilniaus akademijos spaustuvė, 1575–1773. Vilnius : Mokslas, 1976. 248 p., 16 iliustr. lap.
15. *Raguotienė, Genovaitė*. Spaudą atgavus : knyga ir skaitytojas 1904–1918 m. Lietuvoje. Vilnius : Stepono leidykla, 1996. 252 p.
16. *Tyla, Antanas*. Garšvių knygnešių draugija. Vilnius : Mintis, 1991. 109 p., 4 iliustr. lap.
17. *Vėbra, Rimantas*. Lietuviškos spaudos draudimas 1864–1904 metais istorijos bruožai. Vilnius : Pradai, 1996. 276 p.
18. *Vilniaus akademijos spaustuvės šaltiniai (XVI–XIX a.)* / Lietuvos istorijos inst. ; parengė I. Petrauskienė. Vilnius : Mokslas, 1992. 393 p.
19. *Vladimirovas, Levas*. Knygos istorija : Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius. Vilnius : Mokslas, 1979. 568 p. – Vertimas į rusų k. : *Владимиров Лев Иванович*. Всеобщая история книги древний мир, средневековье, возрождение, XVII век. Москва : Книга, 1988. 312 с.
20. *Žukas, Vladas*. "Dirvos" bendrovė knygoms leisti 1918–1940. Vilnius : Baltos lankos, 1994. 176 p. (Lietuvos leidyklos, 1).
21. *Žukas, Vladas*. Lietuvių bibliografijos istorija. D. 1 : iki 1940 m. Vilnius : Mokslas, 1983. 264 p.
22. *Žukas, Vladas*. Lietuvių knygotyros bruožai. Vilnius Mokslas, 1989. 227, [2] p.